Mikołaj hr. Czapski.

(Szkic biograficzny.)

Mikołaj hr. Czapski.

(Szkic biograficzny.)

W bydgoskiej farze p. wezw. św. Marcina i św. Mikołaja znajduje się w bocznej nawie prawej czyli południowej obok ołtarza św. Rodziny od strony ewangelji na ścianie za chrzcielnicą portret malowany na blasze miedzianej, który przedstawia Mikołaja hr. Czapskiego w mundurze generała polskiego ze wstęgą orderu św. Stanisława.

Portret ujęty jest w owalną ramę wieńcową. Pod nim umieszczony jest epitaf czyli tablica pamiątkowa długości 1,80 m, szerokości 0,88 m odlana w miedzi ze złoconym napisem wypukłym.

W górnej jej części widnieje herb Lelina z koroną hrabiowską podparty ze strony prawej lwem, z lewej upiększony chorągwiami jako znakami dostojeństw wojskowych. W dolnej jej części mieszczą się emblemata wojskowe jak proporce, lance, szable i armata, które otaczają mundur z rogatywką.

Tablica zawiera napis następujący:

D(eo). O(ptimo). M(aximo).
TU SPOCZYWAIĄ
ZWŁOKI Ś. P.
MIKOŁAJA
NA BĘKOWIE HRABI
CZAPSKIEGO
GENERAŁA WOYSK POLSKICH
KAWALERA ORDERU
Ś. STANISŁAWA
ZMARŁEGO W 80 ROKU ŻYCIA
NA DNIU 13. CZERWCA 1833.
PRZECHODNIU
WESTCHNIY ZA DUSZĘ IEGO
DO BOGA.

Ktokolwiek w skupieniu ogląda wspomniany epitaf i z wenerencją czyta co dopiero cytowany napis, pyta się mimowoli, do której epoki należy właściwie uwieczniony generał?

W retrospektywie

DO BOGA.

WESTCHNIA NA DALSZE IESO

PRZECHODNIA

MADAMIE \12. CZERWCA \1922.

ZAMARAŁESO W SO KOKU ŻYCIA

Z. STANISŁAWA

KAWALERA ORDERU

GENERAŁA WOJSK POLSKICH

GZAPSKIEGO

NA BĘKOWIE HRABI

MIKOŁAJA

TWARDOKI Z. P.

OBT. SPOCZYWAJĄ

W PANIU

Dnia 12 Czerwca 1922 r. o godzinie 6 po południu Chrześcijańska dusza Twoja rozstała się z ciałem. Po wielkich cierpieniach po godzinie 7 wieczór wyzionęła ducha Twoja Matka, Babka, Teściowa i Ciotka Zofia z Stanisławów Twardoka wdowa po Generale wojsk Polskich Gzapskim Kawalerze Orderu Stanisława w 80 roku życia.

Ciało Twoje spoczywa w Bękowie na cichym cmentarzu. Dla Ciebie nastał już spokój wieczny. Ty Matko, Babko, Teściowo i Ciotko, Ty Kochana Ciotko, Ty Matko Chrzestna, Ty Matko Kochana, Ty Matko Wielbiona, Ty Matko Ukochana, Ty Matko Wielbiona, Ty Matko Ukochana, Ty Matko Wielbiona, Ty Matko Uk

W retrospektywie dziejów ojczystych nie odnajdujemy generała tego nazwiska w „Spisie imiennym dowódzców i sztabsoficerów armji polskiej powstania roku 1830." 1.) Niema go też ani w „Liście imiennej oficerów wojska polskiego 1817—1830," 2.) ani w „Liście generałów i oficerów sztabu głównego korpusu polskiego 1807—1814." 3.) Nadaremnie się go szuka w „Imiennym spisie wojskowych z powstania Kościuszkowskiego." 4.) Natomiast figuruje on w „Rangliście 3 regimentu pieszego im. Królewicza Karola z 29 grudnia 1793r." 5.) Teraz wiemy, że Mikołaj hr. Czapski był generałem brygady z epoki Króla Stanisława Augusta ostatniej doby.

Rodzicami generała byli kasztelanic gdański Antoni Czapski h. Leliwa i kasztelanka Tęczyńska Kandyda z Lipego Lipska h. Grabie, którzy w 1749r. zawarli między sobą intercyzę ślubną. Antoni Czapski służył w pułku jazdy Dragonów im. Królewicza Karola, którego był szefem od 1766r., później został generał adjutantem J. Kr. M. i generał-lejtnantem wojsk koronnych. Piastował on też kilka urzędów ziemskich od 1759r. chorążego malborskiego, od 1760r. miecznika pruskiego, od dnia 13 października 1762r podkomorzego chełmińskiego. 6.) Kiedy i gdzie się urodził Mikołaj hr. Czapski, milczą wszelkie herbarze czyli dzieła heraldyczno-genealogiczne. Według jego epitafu i sepultury urodzić się on musiał w wrześniu 1753r. Wątpliwem jest, czy urodził się w majętności Bukowiec powiatu Świecie n. Wisłą, która przez 100 lat należała do rodziny z Bękowa Czapskich i wchodzi w skład parafji Przysiersk. 7.) Miejsce jego urodzenia należy raczej szukać w jednem z tych miast, które pułkowi jazdy dragonów im. Królewicza służyły za garnizon, kiedy ojciec Antoni Czapski w latach 1752—1754 przynim będnie służbę garnizonową. Wówczas pułk zmieniał często swoje leże, któremi były

następujące miasta

następujące miasta Grudziądz, Wejherowo, Gniew, Świecie, Chełmno, Brodnica i Kowalewo. 8.)
W których szkołach młody Czapski otrzymał pierwszą swoją edukację nie wiadomo. Prawdopodobnie oddali go rodzice dość wcześnie do wojska i to do pruskiego. Wiemy, że służył w regimencie pieszym Finkensteina i dosłużył się rangi porucznika. 9.)
Po pierwszym rozbiorze Rzeczypospolitej przeszedł on na służbę w wojsku koronnem. Dnia 30 grudnia 1773r. wstąpił do pułku dragonów swojego ojca w stopniu kapitana. Dnia 6 kwietnia 1774r. otrzymał patent na majora, dnia 30 marca 1775r. na podpułkownika, dnia 11 maja 1777r. na pułkownika, zdniem 29 grudnia 1783r. został szefem pułku dragonów im. Królewicza Karola, który mu ojciec odstąpił a po reorganizacji armji polskiej nosił nazwę 3 regiment pieszy polowy im. Królewicza. 10.) Dnia 18 lutego 1789r. awansował na generał-majora. 11.) Jako taki komenderował od dnia 27 listopada tr. brygadą piechoty, która składała się z czterech pułków piechoty Nr. 3, Nr. 8, Nr. 7 i Nr. 4 i należała do 2 dywizji bracławskiej, przyczem zatrzymał szefostwo 3 regimentu pieszego. 12.) Od 1788r. do końca 1791r. brał generał wraz z ojcem Antonim generał-lejtnantem i bratem Józefem pułkownikiem czynny udział w reorganizacji wojska koronnego. Z dniem 1 kwietnia 1791r. sprawował funkcję członka deputacji do ułożenia regulaminu służbowego dla wojska. 13.)
W jesieni tr. uczestniczył generał w okresie od dnia 1 września do dnia 12 października w wielkich manewrach wojsk koronnych pod Bracławiem. O pierwszym baonie jego 3 regimentu zachował się raport następujący: „Równanie dobre, rzut broni dosyć zręczny, prócz wady celowania, które jest za wysokie. Krok zbyt wolny i krótki, w ewolucjach nie dość szykowny!" 14.) Podczas zimy tr. sprawował on w Brailowie wdadzę

nad zbiegłymi

nad zbiegłymi do Polski tartarami wojskowemi, z którymi miał wiele utrapień. 15.) Dnia 2 maja 1792r otrzymał on z rąk króla Stanisława Augusta wielką wstęgę orderu św. Stanisława. 16.) W tym czasie nastąpiło rozstawienie wojska nad granicę rosyjską, pierwszy baon 3 regimentu przeszedł z Brailowa do Tynrowa, kwaterę generalską urządzono w Krasnem, Czapskiego zastępował pułkownik Szyren. 17.) Do komendy generała należały wtedy 3 baony piechoty w sile 1817 ludzi, które składały się z pierwszego baonu 3 regimentu szef. Czapskiego 606 ludzi, z pierwszego baonu 4 regimentu szef. buławy w. kor. hetm. Branickiego 593 ludzi i z pierwszego baonu 6 regimentu szef. Brodowskiego 618 ludzi, oraz siedm szwadronów jazdy z 2 brygady wołyńskiej Feniścza komendy majora Perekładowskiego w sile 1027 ludzi. 18.) Z dniem 14 maja 1792r przydzielony został pierwszy baon 3 regimentu do pierwszej dywizji ks. Józefa Poniatowskiego. 19.) Podczas bitwy pod Zieleńcami dnia 18 czerwca 1792r dowodził generał Czapski na prawym flanku rezerwy armji polskiej, która stała w drugiej linji bojowej. 20.) Kiedy nastąpił pogrom jazdy rosyjskiej a huzarzy rosyjscy zostali wyrąbani, generał Czapski nie spieszył się wcale, by dalszy atak Mokronowskiego poprzeć, koprostu nie ruszył się z miejsca, motywując to tem, że nie odebrał rozkazu na piśmie. O bitwie pisał Kościuszko w liście swoim z dnia 19 czerwca z Zasławia: „Gdyby nie błąd Czapskiego zbilibyśmy na głowę Moskali." 21.) To też generał nie znajduje się wśród dekorowanych krzyżem „Virtuti Militari" za bitwę pod Zieleńcami. Kiedy wojsko polskie cofało się w kierunku Dubienki zastał Wielhorski dnia 7 lipca w Uściłudze w miejscowym klasztorze OO. Bernardynów bezczynnie przesiadującego generała Czapskiego, zato strzelcy jego baonu tegoż dnia podczas utarczki ks. Michała Poniatowskiego z generałem Kachowskim

skiego z generałem Kachowskim „dystyngowali się nadzwyczajnie".
22.) Już kilka dni później został pierwszy baon 3 regimentu w bitwie pod Dubienką dnia 18 lipca „tak dobrze jak zniesiony", ciężkorannych wysłano do głównego szpitala polowego w Koziemicach, skąd wyszło aż 61 ludzi uzdrowionych tegóż baonu. 23.) Po kampanji polsko-rosyjskiej przydzielono regiment Czapskiego do czwartej dywizji, liczył on 1355 ludzi i załogował częściowo w Krakowie, częściowo w Stężycy. 24.) W pierwszych miesiącach 1793 r. podczas swojego pobytu w Warszawie należał generał Czapski do grona spiskowców pod przewodnictwem Ignacego Działyńskiego, szefa 10 regimentu pieszego. 25.) Po powrocie dnia 10 marca tr. z stolicy przystąpił generał Czapski do powstania Kościuszkowskiego. Już dnia 31 marca miał utarczkę z Moskalami pod Skalmierzem, dnia zaś 4 kwietnia brał chlubny udział w bitwie pod Racławicami. 26.) Później uczestniczył on również dnia 6 czerwca w bitwie pod Szczekocinami, gdzie niestety jeden baon 3 regimentu nie dotrzymał placu i pierzchł. Wtedy tenże baon zanieśli do naczelnika Tadeusza Kościuszki prośbę, aby mógł mieć szefem walecznego pułkownika Krzyckiego, który jako dowódca dwóch kompanji wsławił się pod Racławicami. Odtąd niema generała Czapskiego w szeregach obrońców zagrożonej ojczyzny. Natomiast jego 3 regiment pieszy przebywał w obozie naczelnika pod Mokotowem i osłaniał w dniach 27 lipca do 6 września Warszawę przed Prusakami i Moskalami. Tenże pułk piechoty zapoczątkował dnia 10 października klęskę pod Maciejowicami zajęwszy w szyku bojowym siódme i jedenaste miejsce. Kiedy bowiem pułkownik Krzycki przez sześć godzin stojąc w ogniu na jednem miejscu stracił z braku żołnierzy cierpliwość, wobec czego nie mógł utrzymać dłużej swojego oddziału i ruszył naprzód, chcąc uderzyć na Moskala, powstał na tem miejscu

linji bojowej

linji bojowej otwór, do którego konnica rosyjska pędziła. 27.) Po trzecim rozbiorze Rzeczypospolitej wrócił generał Czapski na Pomorze, do swoich dóbr odziedziczonych i zajął się ich administracją. Wkrótce poślubił Maryję Czapską, córkę Franciszka, ostatniego wojewody chełmińskiego, i Doroty z Dzieduszyńskich, dziedziców majętności Pakość, Rybitwy, Łudkowo, Wielowieś i Dębrowa. Z niej pozostawił syna Franciszka, który był posłem bydgoskim dnia 15 października 1840r podczas uroczystości składania publicznego homagjum w Berlinie. 28.) W 1801r. kupił generał w Bydgoszczy nieruchomość, która składała się z kamienicy i wielkiego ogrodu przy Rynku Zbożowym na Przedmieściu Kujawskiem. Jest to obecnie dom czynszowy dwupiętrowy, własność Teppera, położony przy zbiegu ulicy Bernardyńskiej Nr. 1 i Rynku Zbożowego Nr. 4. Widoczek tego dworku generalskiego czyli jak go wtedy nazywano „Pałac Czapskich" malowany akwarelą znajduje się w zbiorach Muzeum Miejskiego w Bydgoszczy. 29.) W myśl reskryptu gabinetowego nadzwyczajnego d.d. Potsdam 27 września 1804r otrzymał generał Mikołaj Czapski wraz z bratem Józefem od króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III. dziedziczny tytuł hrabiowski. 30.) Kiedy podczas wojen napoleońskich Polacy weszli do miasta Bydgoszczy, uchodził generał przed nimi do lasów Myślęcinka. 31.) Ostatnie lata swojego żywota mieszkał hr. Czapski w swoim pałacu w Bydgoszczy. Tutaj zmarł on we czwartek dnia 13 czerwca 1833r w wieku 79 lat 9 miesięcy z powodu podeszłego wieku i słabości. 32.) Eksportacja zwłok z pałacu Czapskich do Fary odbyła się wieczorem przy pochodniach, złożenie zaś jego prochów do grobu w poniedziałek dnia 17 tm. 33.) Epitaf zaś wyżej wspomniany wystawił syn jego Franciszek hr. Czapski, dożywotni członek pruskiej Izby Panów.

Źródła

1.) A. Tarnowski: Księga Pamiątkowa w 50 letnią rocznicę powstania 1830 r. Lwów 1881. str. 1–16. 2.) Bronisław Gembarzewski: Wojsko Polskie. Królestwo Polskie 1815–1830. Warszawa 1903 str. I–XXVI. 3.) Bronisław Gembarzewski: Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie. 1807–1814. Warszawa 1912. str. 29 30. 4.) Bolesław Iwandowski: Wojsko Polskie Kościuszki w roku 1794. Poznań 1894. str. 61 62. 5.) Muzeum Narodowe Kraków Księga 6 litera „C", manuskrypt archiwum Młynowskiego. 6.) Adam Boniecki: Herbarz Polski. Warszawa 1911 Tom XIV. str. 326. Feryy hr. Dunin-Borkowski: Almanach Błękitny. Genealogja Żyjących Rodów Polskich. Lwów 1909. str. 287. Stanisław Kazimierz Kossakowski: Monografje Historyczno-Genealogiczne. Warszawa 1859. Tom I. str. 127. Ks. Paweł Czapleowski: Senatorowie Świeccy Prus Królewskich. Toruń 1921. str. 35. 7.) List z 19. 10. 1933 r. do Biura Parafjalnego Kośc. Kat. w Przysiersku. 8.) R. v. Flanss: Regimenter der polnischen Kronarmee in Westpreussen 1717–1772. Marienwerder 1894 str. 86–109. 9.) Ks. Klein: Fara Bydgoska. Feljeton z Kurjera Poznańskiego. Dr. Max Baer: Der Adel und der Adlige Grundbesitz in Polnisch-Preussen zur Zeit der Preussischen Besitzergreifung Leipzig 1911 Nr. 285. 10.) Kossakowski: op. cit. Warszawa 1856. Tom I. str. 80. Tadeusz Sobolica: Wojna Polsko Rosyjska 1792 r. Poznań 1924. str. 39. 11.) Dyrekcja Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Lwów, pismo L. dz. 458/I. 33. z 26. 10. 1933 r. 12.) Tadeusz Korzon: Wewnętrzne Dzieje Polski za Stanisława Augusta. Kraków 1897. Tom V. str. 66, 75, 91. 13.) Korzon: op. cit. str. 34, 89. 14.) Korzon: op. cit. str. 91, 92. 15.) Sobolica: op. cit. str. 363. 16.) Stanisław Zoza: Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława Warszawa 1925. str. 55, 67. 17.) Sobolica: op. cit. str. 64. 18.) Sobolica: op. cit. str. 35. Korzon: op. cit. V. str. 101, 148. 19.) Sobolica: op. cit. str. 68.

20.)

20.) Sobliča: op. cit. str. 175. 21.) Sobliča: op. cit. str. 179, 180. 22.) Sobliča: op. cit. str. 248, 252. 23.) Sobliča: op. cit. str. 351. 24.) Sobliča: op. cit. str. 360. Korzon: op. cit. str. 80, 88. 25.) Henryk Mościcki: Generał Fasiński. Warszawa 1917. str. 103. 26.) Korzon: op. cit. VI. str. 90, 92. 27.) Korzon: op. cit. VI. str. 127, 129, 180, 260, 324. 28.) Teodor Żychliński: Złota Księga Szlachty Polskiej. Poznań 1889. Rocznik XI. str. 66. 29.) Kustosz Kazimierz Borucki Muzeum Miejskie. Bydgoszcz, pismo z 13. 11. 1933 r. 30.) Max Gritzner: Chronologische Matrikel der Brandenburgisch-Preussischen Standeserhoehungen und Gnadenacte 1600–1873. Berlin 1873. str. 72. 31.) Ks. Klein: przypisek 4go felj. cit. 32.) Liber Mortuorum Fary Bydgoskiej 1833 Nr. 95. Dzieła heraldyczno-genealogiczne drukuję: 13 października. 33.) Przegląd Bydgoski: 1933 zeszyt I. str. 62.